

Samsun İli Merkez Sağlık Ocaklarında Çalışan Evli Ebelerin Aile Planlaması Yöntemi Kullanma Durumları⁺

Cihad Dünder*, Ebru Kaynar*, Yıldız Pekşen*

* Ondokuzmayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı AD. Samsun

Amaç: Evli ve 15-49 yaş ebelerin kullandıkları aile planlaması yöntemlerini ve sıklığını saptamak.

Yöntem: Tanımlayıcı nitelikteki bu araştırma Mayıs-Temmuz 2004 tarihlerinde Samsun Merkez ilçede bulunan 20 Sağlık Ocağında çalışan ve evli olan tüm ebelere anket formu uygulanarak yürütülmüştür.

Bulgular: Araştırmaya alınan 113 ebeinin yaş ortalaması 34.4±5.6, ilk evlenme yaşı 22.3±2.2, İlk gebelik yaşı 23.1±2.5 yıldır. Ortalama gebelik sayısı 2.1±0.9, canlı doğum sayısı 1.8±0.7'dir. Aile planlaması yöntemi kullanma sıklığı % 89.4 olup; % 83.2'sinin etkin, % 16.8'inin geleneksel yöntem kullandığı, en sık kullanılan yöntemlerin kondom, RİA ve tüp ligasyonu olduğu saptanmıştır. Ebelerin % 10.9'u halen kullandıkları yöntemden yakınmakta; yakınması olanların % 81.8'ini ise RİA kullanıcıları oluşturmaktadır.

Sonuç: Yüksek oranda etkin aile planlaması yöntemi kullanımı, bu konudaki bilgilerinin davranışlarına yansımış olması ve olumlu bir bulgu olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ebe, Aile planlaması, Kontraseptif yöntem.

Contraceptive Method Usage Status of Married Midwives Working at Health Centers in Samsun

Objective: Determining the prevalence and kinds of contraceptive methods used by married midwives aged 15-49.

Method: This descriptive study was performed at 20 Health Centers in Samsun city in May - July 2004 period by way of applying a questionnaire to married midwives working at these centers.

Results: The mean age, first marriage age and first pregnancy age of 113 midwives who participated in the study were 34.4±5.6 years, 22.3±2.2 years and 23.1±2.5 years, respectively. The mean pregnancy number and the mean live birth number were found 2.1±0.9 pregnancies and 1.8±0.7 births. Prevalence of family planning method usage was 89.4 % and, while 83.2 % were using effective methods, 16.8 % were using traditional methods. Most frequently preferred methods were condom, intra uterine device (IUD) and tubal ligation. Of the midwives, only 10.9% were complaining from the method they were using and 81.8% of them were IUD users.

Conclusion: The high prevalence of effective contraceptive method usage in midwives is thought to be an affirmative finding and reflection of their knowledge to their attitudes.

Key Words: Midwife, Family planning, Contraceptive method.

⁺Bu çalışma 3-6 Kasım 2004 tarihlerinde düzenlenen IX. Ulusal Halk Sağlığı Kongresinde poster olarak sunulmuştur.

Dünyada her bir dakikada 380 kadın gebe kalmakta, 190 kadın planlanmış ya da istenmeyen gebelikle karşı karşıya kalmakta, 110 kadında gebeliğe bağlı komplikasyon gelişmekte, 40 kadın sağlıksız düşük yapmakta ve bir kadın ölmektedir.¹ Aile planlaması, ailelerin isteklerine göre gebelik sayısı ve aralıklarını kontrol edebilmeleridir. Kadın sağlığı için tehlikeli olan çok erken, çok geç, çok sık ve çok sayıda doğumlar, çocuk sağlığı için de tehlike oluşturmaktadır.² Ülkemizde 1965 yılında çıkartılan 557 sayılı "Nüfus Planlaması Hakkında Kanun" ile gebeliği önleyici yöntemler konusunda eğitim ve uygulama hizmetlerinin yürütülmesi görevi T.C.Sağlık Bakanlığı'na verilmiştir. Hizmet gereksiniminin yeterince karşılanamaması üzerine, bu kanun 1983 yılında 2827 sayılı kanunla yeniden düzenlenmiştir. Reform niteliğindeki bu kanunla, on haftaya kadar olan gebeliklerde rahim tahliyesine izin, kadın ve erkeğe sterilizasyon yaptırabilme hakkı ve en önemlisi ebe ve hemşirelere gebeliği önleyici yöntemler konusunda uygulama yetkisi verilmiştir.³

Ülkemizde aile planlaması hizmetleri konusunda hem eğitim, hem de uygulama yapmakta olan ebelerin; aile planlaması ile ilgili bilgileri kadar, bu bilgiyi kendi yaşamlarına uygulamaları da, aldıkları eğitimin göstergesi olması

yönüyle önem taşımaktadır.

Bu çalışmada da Samsun Merkez İlçe Sağlık Ocaklarında çalışan evli ve doğurgan çağdaki ebelerin kullandıkları aile planlaması yöntemleri ve yöntem kullanma sıklığının saptanması amaçlanmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

14.06.2004-02.07.2004 tarihleri arasında yürütülen tanımlayıcı nitelikteki bu araştırmaya; Samsun Merkez ilçede yer alan 20 Sağlık Ocağında çalışan ve evli olan 146 ebeinin tümünün alınması planlanmıştır. T.C.Sağlık Bakanlığı'ndan araştırma izni alındıktan sonra, sağlık ocağı sorumlu hekimleriyle araştırmanın amacı ve yöntemi ile ilgili bilgilendirme toplantısı yapılmıştır. Merkez Sağlık Ocaklarında çalışan ebelerin geçici görevlendirme, izin, rapor vb nedenlerle 120'sine (%82.2) ulaşılabilmektedir.

Verilerin elde edilmesi için 29 sorudan oluşan anket formu ve bir zarf araştırma görevlisince sağlık ocaklarına dağıtılmış, anketin doldurulması konusunda ebelere bilgi verilmiş ve üç gün sonra kapalı zarflarda geri toplanmıştır. Menapozda olduğunu belirten 7 ebe çalışma dışı bırakılmıştır. Araştırma sonuçları tanımlayıcı istatistiklerle sunulmuştur.

BULGULAR

Araştırmaya katılan 113 ebeinin yaş ortalaması 34.4±5.6 yıl olup; 38 (%33.6)'inin lise, 72 (%63.7)'inin yüksekokul, 3 (%2.7)'ünün de üniversite mezunu olduğu saptanmıştır. Çalışma süreleri ortalaması 15.2±5.8 yıl olan ebelerin doğurganlık özellikleri Tablo:I'de sunulmuştur.

Tablo I. Çalışma Grubunun Doğurganlık Özellikleri

Özellikler	n	Ortalama
İlk evlenme yaşı	113	22.3±2.2
İlk gebelik yaşı	110	23.1±2.5
Gebelik sayısı	110	2.1±0.9
Canlı doğum sayısı	107	1.8±0.7
Ölü doğum sayısı	0	0.0
Yaşayan çocuk sayısı	107	1.8±0.6
Düşük sayısı	34	14.7*
Kendiliğinden düşük	24	10.4*
İsteyerek düşük	10	4.3*

* 100 gebelikte

Çalışma grubunda halen aile planlaması yöntemi kullanan ebe sayısı 101 (% 89.4), olup; yöntem kullanmayan 12 (% 10.6) kadından 6'sı hamilelik ya da emzirme, 1'i çocuk sahibi olmayı isteme, 5'i de eşinden kaynaklanan nedenlerle gebe kalması

mümkün olmadığı gerekçesiyle yöntem kullanmadığını belirtmiştir. Kullanılan aile planlaması yöntemlerinin % 83.2'sinin etkin, % 16.8'inin geleneksel yöntem olduğu; en sık kullanılan yöntemin ise kondom olduğu saptanmıştır. Ebelerin halen kullandıkları kontraseptif yöntemler ve kullanmakta oldukları sürelerin dağılımı Tablo:II'de sunulmuştur.

Tablo II. Ebelerin Halen Kullandıkları Aile Planlaması Yöntemleri ve Kullanım Sürelerinin Dağılımı.

Yöntem	Sayı	%	Süre (yıl)
Kondom	40	39.6	5.5±4.1
Rahim içi araç	32	31.7	4.7±3.3
Tüp ligasyonu	12	11.9	6.1±4.1
Geri çekme	9	8.9	6.3±3.6
Oral kontraseptif	6	5.9	1.4±1.3
Takvim	2	2.0	6.4±7.9
TOPLAM	101	100.0	5.2±3.8

Ebeler "halen kullandıkları yöntemi nasıl seçtikleri" sorusuna, % 57.4'ü eşi ve kendisinin ortaklaşa, % 31.7'si kendisinin, % 6.9'u hekimin, % 2'si eşinin ve % 2'si de diğer kişilerin kararı olduğu şeklinde yanıt vermiştir.

"Şu anda kullandıkları yöntemi neden tercih ettikleri" sorusuna en sık "yan etkisinin az ya da yok olması nedeniyle" yanıtı verilirken, "eşinin isteğine bağlı olarak tercih etme" son sırayı almıştır. Ebelerin yöntem konusundaki tercih nedenleri Tablo:III'de sunulmuştur.

Tablo III. Ebelerin Halen Kullandıkları Yöntemi Tercih Etme Nedenlerinin Dağılımı.

Tercih Nedeni	Sayı	%
Yan etkisi az / yok	28	27.7
Etkin bir korunma sağlıyor	22	21.8
Eşim ve ben istiyoruz	21	20.8
Kullanımı kolay	17	16.8
Ben istiyorum	8	7.9
Tıbbi gerekçem var	3	3.0
Eşim istiyor	2	2.0
TOPLAM	101	100.0

"Şu anda kullanmakta oldukları aile planlaması yöntemi ile ilgili ne tür yakınmaları olduğu" sorusuna 90 ebe (% 89.1) "yakınma yok" yanıtı verirken; 11 ebe (% 10.9) yakınması olduğunu belirtmiştir. Yakınmaların 9'u Rahim İçi Araç(RİA)'a, 1'i kondoma, 1'i de geri çekme yöntemine aittir. RİA'ya ait yakınmaların 3'ü menoraji (%33.4), 2'si (% 22.2) ara kanama, 2'si (% 22.2) ağrı, 2'si (% 22.2) akıntı; kondoma ait yakınma eşinin bu yöntemi kullanmak istemeyişi; geri çekme yöntemine ait yakınma ise gebe kalma korkusudur. Tüp ligasyonu, oral kontraseptif ve takvim yöntemi kullananlar herhangi bir yakınma belirtmemiştir.

Samsun İli Merkez Sağlık Ocaklarında Çalışan Evli Ebelerin Aile Planlaması Yöntemi Kullanma Durumları

“Geçmişte kullanılan aile planlaması yöntemi olup olmadığı” sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde, 94 ebe bir kez (% 78.3), 46 ebe iki kez (% 38.3), 13 ebe üç kez (% 10.8), 5 ebe dört kez (% 4.2), 2 ebe beş kez (% 1.7) farklı yöntem kullandığını belirtmiştir. Ebelerin halen kullandıkları yöntemlere geçmeden önce, hangi yöntemlerle korundukları Tablo:IV’de sunulmuştur.

“Geçmişte kullandıkları yöntemleri neden bıraktıkları” sorusuna en sık “gebe kalmak istediğimden” (% 39.2) yanıtı verilmiştir. Ardından gelen ve yöntemle ait ilk iki bırakma nedeni ise “kullanılan yöntemin yan etki yapması” (% 20.6) ve “daha etkin bir yöntem kullanmayı isteme” (% 13.5) olarak belirtilmiştir. Ebelerin geçmişte kullanılan kontraseptif yöntemleri bırakma nedenleri Tablo:V’de sunulmuştur.

TARTIŞMA

Çalışma grubunun doğurganlık özelliklerine bakıldığında öncelikle dikkat çeken bulgu; ilk evlenme yaşının 22.3 ± 2.2 yıl, ilk gebelik yaşının 23.1 ± 2.5 yıl olmasıdır. Doğurganlığın belirlenmesinde önemli bir etken olan ilk evlilik yaşı 2003 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA)’nda ⁴ kentsel alanlarda 20.3 yıl, Isparta Gönen’de yapılan bir araştırmada ⁵ 19.0 yıl, Çorum ilinde yapılan bir araştırmada ⁶ 17.7 yıl, Van ilinde yapılan bir araştırmada ⁷ kentsel alanlar için 17.6 yıl olarak bulunmuştur. Diğer çalışmalardan

daha yüksek bulunan ilk evlenme yaşı, eğitimin doğurganlığa etkisini açıkça göstermektedir.

Herhangi bir aile planlaması yöntemi kullanma sıklığı % 89.4, etkin yöntem kullanma sıklığı ise % 74.4 olarak bulunmuştur. Bu oranlar 2003 TNSA’ya ⁴ göre lise ve üzeri eğitimli olan kadınlarda sırasıyla %74.5 ve % 52.2’dir. Özkan ve ark.⁸ Ankara Gölbaşı’nda çalışan kadın sağlık personelinin % 69.5 sıklıkta yöntem kullandıklarını ve tümünün etkin yöntem olduğunu saptamışlardır. Uygur ve ark.⁹ Ankara il merkezinde yaptıkları bir çalışmada üniversite mezunu kadınlarda yöntem kullanma sıklığını % 83.5, etkin yöntem kullanma sıklığını ise % 75.3 bulmuşlardır.

En sık kullanılan ilk üç aile planlaması yöntemi kondom, RİA ve tüp ligasyonudur. 2003 TNSA’da ⁴ bu sıralama geri çekme, RİA ve kondom olarak saptanmıştır. Özkan ve ark.⁸ kadın sağlık personelinin kullandığı ilk üç yöntemi kondom, RİA ve oral kontraseptif olarak saptamışlardır. Uygur ve ark.⁹’nin çalışmasında ise sıralama RİA, kondom ve geleneksel yöntem bulunmuştur. Üner ve ark.¹⁰’ nın Haseki Hastanesi Aile Planlaması polikliniğine başvuran kadınlarda yaptıkları araştırmada da ilk üç sıra RİA, geri çekme ve oral kontraseptif olarak belirlenmiştir. Sağlık personeli kadınların, diğer çalışan veya yüksek öğrenimli kadınlardan farklı olarak etkin aile planlaması yöntemlerini daha yüksek sıklıkta kullandıkları görülmektedir.

Tablo IV. Ebelerin Geçmişte Kullandıkları Yöntemlerin Halen Kullandıkları Yönteme Göre Dağılımı.

Halen Kullanılan Yöntem	Geçmişte Kullanılan Yöntem								TOPLAM*					
	Kondom		RİA		Oral Kontr.		Geri Çekme		Takvim		Enjektbl Kontr.			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%		
RİA	19	39.6	10	20.8	6	12.5	9	18.8	4	8.3	-	48	100.0	
Kondom	2	20.0	15	30.6	12	24.5	7	14.3	3	6.1	2	4.1	41	100.0
Tüp Ligasyonu	4	23.6	5	29.4	2	11.8	3	17.6	3	17.6	-	17	100.0	
Geri Çekme	4	33.3	2	16.7	4	33.3	2	16.7	-	-	-	12	100.0	
Oral Kontraseptif	2	28.6	1	14.3	3	42.8	1	14.3	-	-	-	7	100.0	
Takvim	-	-	1	100.0	-	-	-	-	-	-	-	1	100.0	

* Geçmişte birden çok yöntem kullanan olduğundan, toplamlar kişi sayısından yüksektir.

Tablo V. Ebelerin Geçmişte Kullandıkları Yöntemleri Bırakma Nedenlerine Göre Dağılımı.

Bırakma Nedeni	n	Geçmişte Kullanılan Yöntem									
		Kondom		RİA		Oral Kontr.		Geri Çekme		Takvim	
		Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Gebe kalmak isteme	n=56	18	41.9	22	57.9	7	25.0	6	27.2	3	30.0
Yan etki görülmesi	n=29	2	4.6	9	23.7	18	64.2	-	-	-	-
Daha etkin yöntem isteme	n=19	5	11.6	1	2.6	1	3.6	8	36.4	4	40.0
Eşinin istememesi	n=17	12	27.9	-	-	1	3.6	4	18.2	-	-
Yöntemle gebe kalma	n=15	3	7.0	6	15.8	-	-	4	18.2	2	20.0
Kullanım zorluğu	n= 5	3	7.0	-	-	1	3.6	-	-	1	10.0
TOPLAM *	n=141	43	100.0	38	100.0	28	100.0	22	100.0	10	100.0

* Geçmişte birden çok yöntem kullanan olduğundan, toplamlar kişi sayısından yüksektir.

Ebelerin % 57.4'ü halen kullandıkları yöntemi eşi ve kendisi ortaklaşa, % 31.7'si de kendi başına seçmiştir. 2002 yılında Samsun merkez ilçede yapılan bir araştırmada ¹¹ 15-49 yaş evli kadınların yöntem seçimini % 56.9 oranında eşleri ile birlikte, % 19.8 oranında kendi başlarına gerçekleştirdikleri saptanmıştır.

Halen kullandıkları yöntemi tercih etme nedenlerine bakıldığında ilk sırayı “yöntemin yan etkisinin az ya da hiç olmaması”nın (%27.7) aldığı; ardından “etkin koruma sağlaması” (%21.8), “eşi ile birlikte karar vermiş olmak” (%20.8) ve “kullanımın kolay oluşu”nun (%16.8) geldiği görülmüştür. Dolayısıyla yöntem seçiminde ebelerin sağlık kaygıları öne çıkarken, hemen ardından da kontrasepsiyondan emin olma isteği gelmektedir. Üner ve ark.¹⁰ nın yaptıkları araştırmada ilk üç sıra “kullanımın kolay oluşu”, “etkin/güvenli” ve “yan etkisinin azlığı” olarak belirlenmiştir.

Ebelerin % 89.1'i şu anda kullanmakta oldukları aile planlaması yöntemi ile ilgili bir yakınmaları olmadığını belirtmiştir. Yakınması olanların (%10.9) kullandıkları yöntemler RİA, kondom ve geri çekme'dir. Uskun ve ark.'nın ⁽¹²⁾ Isparta il merkezinde çalışan kadınlarda yaptıkları bir çalışmada yakınma sıklığını % 12.1; en sık yakınma belirtilen yöntemin de RİA olduğunu saptamışlardır.

Geçmişte kullanıp bırakılan yöntemler sırasıyla RİA, oral kontraseptif ve neden bıraktıkları” sorusuna en sık “gebe kalmak istediğimden” (% 39.2) yanıtı verilmiştir. Ardından gelen ve yöntemine ait ilk iki bırakma nedeni ise “kullanılan yöntemin yan etki yapması” (% 20.6) ve “daha etkin bir yöntem kullanmayı isteme”dir (% 13.5). 2003 TNSA'ya⁴ göre geçmişte kullanıp en sık bırakılan yöntemler sırasıyla geri çekme, RİA ve oral kontraseptiftir. Bırakma nedenleri de “gebe kalmak isteme”, “yöntem

kullanırken gebe kalma” ve “kullanılan yöntemin yan etki yapması” olarak sıralanmıştır. Bu da kadınların yaklaşık olarak 1/5'inin yöntemden kaynaklanan nedenlerle yöntem değiştirme yoluna gittiğini, ancak aile planlaması yöntemini tamamen terk etmediklerini göstermektedir.

SONUÇ

Aile planlaması hizmetlerini gerek danışmanlık, gerekse uygulama olarak birinci elden sunan sağlık ocağı ebelerinde, % 74.4 oranında etkin aile planlaması yöntem kullanımının varlığı ve en sık kullanılan aile planlaması yöntemlerinin ilk üç sırasını modern yöntemlerin alması; bu konudaki bilgilerinin kendi davranışlarına yansımış olmasının bir göstergesi olarak olumlu bir bulgu olarak değerlendirilmiştir.

KAYNAKLAR

1. Akın A, Bayar N. Güvenli Annelik Sağlık ve Toplum; 8 (3-4): 33-36. 1998.
2. Akın A, Özvarış ŞB. Ana Sağlık ve Aile Planlaması. In: Bertan M, Güler C, ed(s). Halk Sağlık Temel Bilgiler. 2. Baskı Ankara: Güneş Kitabevi 1997: 119-155.
3. Çalı Ş. Nüfus ve Nüfus Sorunları. Aile Planlamasında Temel Bilgiler; İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı, 17-25, 1997.
4. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2003. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Macro International Inc. Ankara, 2004.
5. Öztürk M, Kışoğlu AN, Çakmak A. Isparta Gönen'de Kadınların Aile Planlaması Uygulamaları ve Etkileyen Faktörler. Sağlık ve Toplum 1999; 9 (2): 17-21.
5. Karaoğlu L, Öztürk C, Pehlivan E. Çorum İli Bir Sağlık Ocağı Bölgesinde Yaşayan Evli Kadınlarda Doğurganlık ve Etkileyen Faktörler. İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi 2002; 9 (1): 33-40.
6. Şahin G, Şahin HA, Zeteroğlu Ş. ve ark. Van İli Yöresinde Aile Planlaması Yöntemleri Kullanmama Nedenleri. T Klin J Gynecol Obst 2002; 12: 265-268.
7. Özkan S, Maral I, Bumin MA. Kadın Sağlık Personelinin Kullandığı Aile Planlaması Yöntemleri. Sağlık ve Toplum 1998; 8 (1): 14-17.
8. Uygur D, Erdiç AS, Tuncer R. et al. Educational Level of Women Does not Reflect Their Contraceptive Preferences. Gynecology Obstetric & Reproductive Medicine 2002; 8: 101-104.
9. Üner A, Keleş M, Kazancıoğlu TA. Aile Planlaması Anket Çalışması (1). Haseki Tıp Bülteni 2000; 38 (1): 19-25.
10. Dündar C, Süren C, Ordu F ve ark. Samsun İl Merkezinde 15-49 Yaş Evli Kadınlarda Aile Planlaması Yöntemi Kullanma Durumu ve Etkileyen Faktörler 8. Ulusal Halk Sağlık Kongresi, Kongre Kitabı 2003; Cilt-1:163-166.
11. Uskun E, Öztürk M, Kışoğlu AN. ve ark. Isparta'da Çalışan Kadınların Kontraseptif Kullanımı ve Bu Durumu Etkileyen Faktörler. Sağlık ve Toplum 2001; 11 (4): 56-61.

Yazışma Adresi:

Doç.Dr. Cihad Dündar
Ondokuzmayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi,
Halk Sağlık Anabilim Dalı, 55139 SAMSUN